

Problemi sjevernog jadrana, sv. 9,
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Zavod za povijesne
i društvene znanosti u Rijeci (2008.), 210 str.

Novi, deveti svezak časopisa *Problemi sjevernog Jadrana*, što ga pod okriljem Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti izdaju njen Zavod za povijesne i društvene znanosti u Rijeci i pripadajuća Područna jedinica u Puli, objavljen je nakon višegodišnje stanke. Časopis u međuvremenu nije izmijenio uredničku koncepciju, odnosno i dalje je posvećen radovima iz društvenih i humanističkih znanosti, tematski vezanim uz sjevernojadranski prostor, a neredovitost u izlaženju primjetno je tek pažljivijem čitatelju tijekom dužeg vremenskog raspona u kojem je uredništvo zaprimalo članke objavljene u devetom svesku.

Cjelina »Članci i rasprave« (str. 5 – 149) čini najveći dio časopisa, a otvara ju rad akademika Franje Šanjeka »Uloga papinstva u afirmaciji Hrvatske u ranom srednjem vijeku (7. – 12. st.)« (7 – 25). Dugogodišnji istraživač duhovne sastavnice hrvatske povijesti, Šanjek sažeto opisuje uspostavljanje i razvoj veza između Svete Stolice i Hrvata tijekom ranosrednjovjekovnih stoljeća. Pritom je najveći prostor posvećen posljednjim dvama stoljećima hrvatske države pod vlašću narodnih vladara što je, zbog veće količine povijesnih izvora u odnosu na ranije razdoblje, razumljivo. Dok su prva stoljeća po hrvatskoj doseobi u novu domovinu škrta svjedočanstvima o dodirima papinstva i Hrvatâ, s Prvim se splitskim saborom, na koji se autor višekratno vraća, vrela značajno proširuju i omogućavaju prikaz šire, kompleksnije povijesne slike u kojoj se prelamaju crkvena, društvena i diplomatska sastavnica minulih zbivanja. Šanjek, osim toga, veću pozornost posvećuje utjecaju pape Grgura VII. i reformnog papinstva općenito na prilike u hrvatskom kraljevstvu pod posljednjim vladarima »narodne krvi«.

Članak akademika Luje Margetića »Utjecaj Račkoga na hrvatsku historiografiju« (27 – 40) otvara svojevrsan omanji temat, posvećen ovom značajnom političkom djelatniku i povjesničaru iz druge polovice devetnaestog stoljeća. Zanimljivost Margetićeva rada prvenstveno je u dosljedno provedenoj namjeri da neosporan značaj historiografskog opusa Franje Račkoga ne dokazuje panegirički, svečarski intoniranim tekstom, već zadržavanjem na nekoliko odabranih primjera u kojima se zrcali njegov doprinos hrvatskoj povijesnoj znanosti. Konkretno, Margetićevu je pozornost privuklo nekoliko detalja iz hrvatske ranosrednjovjekovne povijesti o kojima je svoj znanstveni sud donio i Rački. Prvi dio Rada posvećen je nejasnoćama oko kneza Mutimira, poznatog iz pisma što mu ga je 873. odaslao papa Ivan VIII., a štura su povijesna vrela osnovni razlog povjesničarskim nedoumicama i različitim kontekstima u koja ga njihove interpretacije smještaju. Potonje su stranice posvećene

identifikaciji napadača na Rab prema prvom čudu sv. Krištofora i, u hrvatskoj historiografiji često obrađivanim, događajima u vrijeme krunjenja ugarskoga kralja Kolomana hrvatskom krunom.

Ivo Goldstein u radu »Franjo Rački kao istraživač hrvatskoga srednjovjekovlja« (41 – 49) i Maja Polić člankom »Pristup Franje Račkoga povijesnoj znanosti« (51 – 77) također raspravljaju o prinosima najznačajnijeg Strossmayerova suradnika povijesnoj znanosti u Hrvata. Goldsteinov je tekst ponajvećma usmjeren idejnoj i ideološkoj kontekstualizaciji njegova historiografskog opusa, neosporno motiviranog narodnoprerednim ozračjem, ali, ovladavanjem povijesnom znanošću i stručnim usavršavanjem, dovedenog do »blistavih historiografskih domašaja« (48). S druge strane, rad Polićeve minuciozna je analiza upravo spomenutoga, višegodišnjeg stručnog usavršavanja Račkoga, praćenog kroz njegove značajnije povjesničarske prinose.

Gracijano Kešac u »Društvenom okviru izgradnje konvikta (đaćkog doma) za učenike hrvatske gimnazije u Pazinu na početku 20. st.« (79 – 99) iskoristio je priliku da uzgred spominjanim, ali nedovoljno obrađivanim pothvatom *Đaćkog pripomoćnog društva* prikaže brojne teškoće što su pratile ostvarivanje svake značajnije zamisli, nastale u okrilju hrvatskoga političkog pokreta u Istri pred Prvi svjetski rat. Stalna novčana oskudica i gotovo nikakva podrška političkih institucija, usmjerile su začetnike projekta na uobičajeni izvor sredstava, dobrovoljne priloge. Uslijed gospodarske nejakosti hrvatskih žitelja Istre, zahtjevna financijska konstrukcija vjerojatno nikad ne bi bila dosegnuta da nije bilo dvaju izdašnih donacija, splitske i krčke. I dok prva pokazuje uznapredovalost nacionalnointegracijske ideologije u administrativno odijeljenim hrvatskim zemljama, druga je dokazom nezaobilazne uloge biskupa Mahnića početkom dvadesetog stoljeća na istarskom, kvarnerskom, ali i širem hrvatskom i slovenskom prostoru. U svakogodišnjim tiskanim izvještajima *Đaćkog pripomoćnog društva*, Kešac je uočio i odraz onodobnih uznapredovalih ideoloških podvajanja unutar hrvatskoga i slovenskog političkog pokreta u Istri, koja su se očitovala u različitim zamislama oko uloge pazinskog konvikta, ali su liberalno-konzervativna razmimoilaženja općenito ostala zatomljena, u želji da se ne unazadi ojačali politički i društveni položaj istarskih Hrvata i Slovenaca.

Posljednja dva rada nešto se razlikuju od prethodnih, ne uzimajući za svoju temu kakav historiografski, već etnološki problem. Baveći se, ipak, prošlim i njegovim udjelom u sadašnjosti, neosporno se mogu povezati i s ostalim člancima iz rubrike. Sandi Blagonić u tekstu »Prilog etnohistoriji (sub)etničkih skupina Vlaha i Bezaka u Istri« (101 – 131) na temelju usmenih izvora i raznovrsne literature, koja uključuje jezikoslovne, etnološke i povijesne rasprave, kao i književna djela, ukazao je na višestruku fluidnost etničkih granica kao preostataka predmodernoga doba. Prije svega, pažljiva je analiza navedenih izvora pokazala nemogućnost preciznog

određivanja fizičke granice koja bi dijelila dvije, prihvatimo autorovu terminologiju, subetnije. U definiranju razlike spram drugoga, odnosno Vlaha i Bezaka i obrnuto, ispitanici su koristili razne argumente, utvrđujući kao temeljne razlikovne jezične, odjevne i, često, karakterne, duhovne osobine. Blagonićev je pristup, osim toga, ukazao na još jednu važnu osobinu promatrane podjele: njenu vremenitost. Nastala kao proizvod jednog prošlog svijeta, ukotvljenog u naizglednoj nepomičnosti, ova je podjela uvelike uklonjena polaganom, ali nesmiljenom modernizacijom istarskog prostora. Usklađivanje načina života sa širim, svjetskim ili bar europskim, gospodarskim procesima, uznapredovala nacionalna integracija, radikalno izmijenjeni uvjeti fizičke i duhovne komunikacije... različiti su čimbenici koji su pridonijeli da su ti subetnički identiteti danas ponajviše prisutni u obliku, utecimo se još jednom autorovoj terminologiji, simboličke etničnosti. Poneki će vremenitiji ispitanik svojim iskazom možda podsjetiti na nekadašnju zbiljsku važnost rečene podjele, ali mlađim kazivačima ona je, neizbježno, uglavnom nedovoljno jasan preostatak nekog prošlog vremena.

Promjenjivost u vremenu odlikuje i predmet proučavanja Tihomire Stepinac Fabijanić u radu »Tradicijska nošnja sjeverozapadnog dijela otoka Krka (Omišalj, Dobrinj)« (133 – 149). Autorica se nije zadovoljila pukim nabranjem dijelova spomenutih nošnji, nego se, opisujući ih, osvrnula i na povijesne okolnosti u kojima one počinju nestajati, istisnute izmijenjenim načinom života. Osim toga, nezadovoljna današnjim stupnjem očuvanosti koji također precizira, Stepinac Fabijanić posvetila je nekoliko stranica dosadašnjim pokušajima obnavljanja i pohranjivanja nošnji, a ukazala je i na važnost njihove revitalizacije u budućnosti.

Rubrici »Ocjene prikazi i osvrti« (151 – 204), razmjerno opsežnoj s obzirom na nevelik opseg sveska, svojim je priložima pridonijelo više autora. Među njima se ističu dva osvrti na opuse jednog znanstvenika i jednog političara-publicista. Petar Strčić se u članku »Pouke Jakova Sirotkovića o gospodarskim uzrocima raspada SFR Jugoslavije i velikosrpske agresije na Hrvatsku« (183 – 189) osvrnuo na Sirotkovićevo dugogodišnje znanstveno djelovanje tijekom kojega je upozoravao na ekonomske procese koji su bili dijelom i uzrokom raspada Jugoslavije, a Nina Spicijarić u prikazu naslova »Pristup Luigija Tomaza granici Italije u Istri i Dalmaciji« (190 – 199) upozorava na političko-publicistički izdavački i spisateljski rad uspješnoga talijanskog političara Tomaza u kojem se jasno naziru njegovi pogledi, shvaćanja i tumačenja pripadnosti istočnojadranskog područja, osobito rodnog mu Cresa, talijanskom kulturno-povijesnom i političkom korpusu.

Nevelikog obujma, deveti svezak *Problema sjevernog Jadrana* pruža više no dovoljno kvalitetnog, stručnog štiva te kakvoćom nalikuje ranije objavljenim svescima.

Mihovil Dabo